



Shahid Bahonar
University of Kerman

Journal of Iranian Studies

ISSN: 1735 - 0700



Journal of Iranian Studies

The Magic of Proximity in Balochi Proverbs

Mohammad Akbar Dehani¹ | Ishaq Mirbalouchzaei² |

1. Department of Persian Language and Literature, Velayat University, Iranshahr, Iran. E-mail: m.sepahi@velayat.ac.ir
2. Department of Persian Language and Literature, Velayat University, Iranshahr, Iran. E-mail: imirbalouchzaei@velayat.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 2024 February 7
Received in revised form 2024
April 10
Accepted 2026 May 9
Published online 2026 June 22

Keywords:
Proximity Magic,
Proverb,
Balochi.

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this research is to investigate whether it is possible that the music resulting from the proximity of some words that come together with certain phonemes and make a sentence that turns into a proverb induces a certain thought? And has the magic of proximity played a role in the origin or spread of Balochi proverbs?

Method and Research: Our emphasis is on aspects of Balochi proverbs that arise from the effects of the harmony of phonemes, syllables, and music, which causes pleasantness and, as a result, induces the specific thought that is desired. In other words, this article has examined Balochi proverbs from the perspective of the literary array of proximity magic.

Findings and Conclusions: we realized that, the prevalence of many Balochi proverbs, like other languages, is due to the magic of proximity. this musical factor, through the linguistic structure, has played an important role in creating an intellectual-cultural structure. Some of the names of people or places or animals and plants have entered proverbs due to their popularity in the place and role they have had in creating magic, and they have been considered to have characteristics and have strengthened a belief.

Cite this article: Dahani, Mohammad Akbar., Mirbalouchzaei, Ishaq. (2026) The Magic of Proximity in Balochi Proverbs. *Journal of Iranian Studies*, 25 (49), 293-309. <http://doi.org/10.22103/jis.2025.22912.2578>



© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/jis.2025.22912.2578>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Proverbs are pleasant, concise and often melodious sentences that speakers simply memorize. One of the most important factors in the charm of proverbs, in addition to other factors, is their song and verbal music. Among the factors that enhance music in proverbs is the magic of proximity, which plays an important role in popularizing proverbs among the general public due to the brevity of proverbs. The magic of proximity is one of the notable features of literary texts in Persian, Arabic and other languages, but in Iranian literary studies, Mohammad Reza Shafiei Kadkani is the first person who coined this term and its related discussion. The fate of Balochi cultural and literary currents has many similarities with Persian and Arabic, and Persian and Arabic literary studies create significant models for Balochi studies.

Methodology

The magic of proximity is one of the factors of verbal music or verbal proportions that arise from the repetition of idioms, syllables, puns, and Rhyme. In a literary speech, the combination of words that have verbal proportions increases its musical appeal. In other words, "the music hidden in "the magic of proximity" and "the magic of companionship" will make the listener lose themselves in order to better absorb the message that these two textures contain". (shafiei Kadkani, 1998: 17) The magic of proximity, both in poetry and in any other melodious words, by creating musical proportions in the axis of companionship, causes the harmony of some special words next to each other. This magnetism of words causes the emergence of meanings that perhaps "if the phonetic system of the language... was different and the magic of proximity could show itself in a different way, without those wisdoms and proverbs and sayings of the elders, it could have a meaning opposite to the current meaning. to have" (Shafiei Kadkani, 2012: 414). Also, to make reading easier, we have translated the proverbs into Persian in addition to the Latin transliteration.

Discussion

The ability to use some names musically allows them to be used in making some proverbs. For example: /kāṛāna kaṇ KAMĀL, laṭṭāna wā JAMĀL/(sepahi and mirbalochzaei, 2013: 115): A person named "kamāl" does something, but another person named "jamāl" is punished: The sameness of the first phoneme in the three words "kar", "kan", "kamal" and The repetition of the phoneme "n" three times, as well as the repetition of the long vowel "ā" six times in the five words of this proverb, which consists of only six words, The three repetitions of the consonant "l" at the end of "kamāl" and "jamāl" which have the most similarities in consonants and vowels, all strengthen the magic of proximity in this proverb. Or, for example, about another proverb: /daha daṇ pa noh, noha daṇ pa goh/(Ibid., 89): She (he) gives ten, she(he) takes nine, she gives nine, she takes a wedge: The magic of proximity resulting from the repetition of the phoneme "d" in the first two words, and with the non-stop repetition of the word "noh", and the repetition of the words "pa" and "dan", and the last humorous word, which is in musical harmony with the previous words, causes more humor in this proverb.

Conclusion

The magic of proximity is one of the most important factors in the emergence and prominence of music in some Balochi proverbs, which increases the effects of proverbs on inducing concepts and persuading the audience. When the repetition and prevalence of a word such as common proverbs in a society is high, that word will also become popular in the languages of

the people of the society, and as a result, the meaning of that word will become more acceptable in people's minds. The magic of proximity has such a state in Balochi proverbs. The common structure of many proverbs is related to the musical fit of their words, that is, that a particular word fits with another word that is placed next to it, and this causes the emergence or spread of that common phrase. Therefore, it is clear that the thought or A certain concept is spread only because of one or more verbal and musical compatibility or even the semantic compatibility of words, which may even be wrong and misleading from the point of view of science and logic.

.

جادوی مجاورت در مثل‌های بلوچی

محمد اکبر دهانی^۱ | اسحاق میربلوچزائی^۲^۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ولایت، ایران. رایانامه: m.sepahi@velayat.ac.ir^۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ولایت، ایران. رایانامه: i.mirbalouchzaei@velayat.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها:

جادوی مجاورت،

مثل،

ضرب‌المثل،

بلوچی.

زمینه/هدف: مثل‌ها جملاتی دلنشین، موجز و غالباً آهنگین هستند که گویشوران به سادگی آن‌ها را حفظ می‌کنند. از مهم‌ترین عوامل جذابیت ضرب‌المثل‌ها، آهنگ و موسیقی لفظی آن‌هاست. از جمله عوامل تقویت موسیقی در مثل، مسأله جادوی مجاورت است که با توجه به ایجاز و اختصار مثل‌ها، نقش مهمی در رواج آن‌ها در میان عامه مردم ایفا می‌کند.

روش/رویکرد: جادوی مجاورت از ویژگی‌های قابل توجه متون ادبی فارسی، عربی و دیگر زبان‌هاست. این اصطلاح و بحث مربوط به آن را دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی در مطالعات ادبی ایران ابداع کرده‌اند. این نوشتار، مثل‌های بلوچی را از منظر صنعت ادبی جادوی مجاورت بررسی کرده و نشان داده است که همانند دیگر زبان‌های بشری، رواج بسیاری از مثل‌های بلوچی، به سبب استفاده از این عامل موسیقایی است. طبیعی است که باز همانند بقیه زبان‌ها، این عامل موسیقایی، از طریق ساختار زبانی، نقش مهمی در ایجاد یک ساختار فکری-فرهنگی ایفا کرده است.

یافته‌ها/نتایج: جادوی مجاورت یکی از مهم‌ترین عوامل پیدایش و برجستگی موسیقی در برخی از ضرب‌المثل‌های بلوچی است که باعث شده، تأثیر آن‌ها بر القای مفاهیم و اقناع مخاطب بیشتر شود. تکرار و رواج سخنی از قبیل مثل‌های سایر، معنا و مفهوم آن سخن را در ذهن مردم پذیرفتنی‌تر خواهد کرد و مثلاً برخی از نام‌های اشخاص یا مکان‌ها یا جانوران و گیاهان به سبب خوش‌نشینی در جایگاه و نقشی که در ایجاد جادوی مجاورت داشته‌اند، وارد مثل‌های بلوچی شده‌اند و واجد ویژگی‌هایی تلقی شده و باوری را تقویت کرده‌اند یا خود سرنوشتی یافته‌اند که متأثر از همان ساختاری است که از جادوی مجاورت سرچشمه گرفته است.

استناد: دهانی، محمد اکبر و میربلوچزائی، اسحاق (۱۴۰۵). «جادوی مجاورت در مثل‌های بلوچی». مجله مطالعات ایرانی، ۲۵ (۴۹)، ۳۰۹-۲۹۳.

<http://doi.org/10.22103/jis.2025.22912.2578>

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان. دانشکده ادبیات و علوم انسانی

۱. مقدمه

بلوچی از زبان‌های ایرانی نو است که اگرچه در جنوب شرق فلات ایران رایج است، اما در تقسیم‌بندی‌های زبان‌شناسی در شاخه غربی این خانواده زبانی قرار می‌گیرد (رضائی‌باغبیدی، ۲۰۰۹: ۱۸۱). گویش‌های بلوچی را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم کرده‌اند (همان) که برخی از آن‌ها در ایران و برخی از آن‌ها در خارج از مرزهای کنونی ایران رایج هستند. در روزگاران گذشته، آثار زبان و ادبیات بلوچی به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می‌شده‌اند. با پژوهش‌هایی که غربیان از قرن نوزدهم در زبان و ادبیات بلوچی آغاز کردند (ارانسکی، ۱۳۸۶: ۱۳۵) تا امروز، برخی از آثار ادبی این زبان ثبت و ضبط شده‌اند، اما برخی دیگر فراموش شده یا در معرض فراموشی هستند. امثال و حکم بلوچی که نماینده فرهنگ، اندیشه و تجربیات این مردم هستند، نیز چنین سرنوشتی داشته‌اند. مثل‌های هر جامعه‌ای، عصاره تجربه‌های زیسته آن جامعه هستند که از طریق آن‌ها می‌توان به شناخت دقیق‌تر آن اجتماع و اجتماعات بشری راه یافت. برای شناخت دقیق‌تر یک فرهنگ، علاوه بر این که لازم است بدانیم چه ضرب‌المثل‌هایی در آن فرهنگ رواج دارند، پژوهش در عوامل پیدایش و رواج آن‌ها نیز اهمیت دارد. این نوشتار به بررسی و تحلیل بخشی از مثل‌های بلوچی از منظر نقش جادوی مجاورت در آن‌ها می‌پردازد.

۱. ۱. بیان مسأله

مثل‌های سایر یا ضرب‌المثل‌های رایج در هر جامعه زبانی، بخش قابل توجهی از تجربیات، حکمت‌ها، پند و اندرزها یا دستور اندیشه و عمل نسل‌های مختلف جامعه را با عبارت‌هایی ساده و عامه‌پسند بازگو می‌کنند. بهمنیار، مثل را قدیمی‌ترین نوع ادبی بشر به حساب می‌آورد (بهمنیار، ۱۳۸۱: ۱۵) و زیادی تعداد آن‌ها در هر زبانی را نشانه گستردگی آن زبان می‌داند (همان، ۱۶). ضرب‌المثل را می‌توان گونه‌ای مشترک در میان ادب شفاهی و ادب کتبی به شمار آورد (جعفری قنوتی، ۱۴۰۰: ۲۶۲) که به سبب ویژگی‌های خاصش در میان همه اقشار اجتماع کاربرد دارد. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از: کوتاهی عبارت، قدرت اقناع و جذابیت موسیقایی سخن.

در مثل‌ها هم همانند دیگر انواع سخن ادبی، عوامل گوناگونی باعث جذابیت موسیقایی می‌شود. یکی از این عوامل که در انواع شعر و نثر نیز مایه جذابیت سخن می‌شود، مسأله «جادوی مجاورت» است. جادوی مجاورت، اصطلاحی جدید است که شفیع کدکنی آن را ابداع کرده و نشان داده است که این صنعت ادبی نقش بسیار مهمی در شعر و نثر و همه جلوه‌های زبان و ادبیات جامعه دارد و چگونه ممکن است این عامل زیبایی‌آفرینی ادبی باعث تحول یا تثبیت مؤلفه‌های خاصی در زبان و به تبع آن، در اندیشه و نظام اندیشگانی جامعه انسانی باشد (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۷: ۱۶-۲۶).

جادوی مجاورت در همه زبان‌ها وجود دارد و طبیعتاً پیامدهای خاص آن در فرهنگ و جامعه وابسته به آن زبان‌ها در طول تاریخ وجود داشته است و وجود خواهد داشت، به گونه‌ای که بخشی از مقدرات اجتماعی آن‌ها را شکل می‌دهد (همان، ۱۸). با تأمل در زبان و ادبیات بلوچی نیز می‌توان به اهمیت نقش جادوی مجاورت در آفرینش‌های ادبی پی بُرد و پیامدهای آن را در ساختارهای فکر، فرهنگ و تعاملات اجتماعی بررسی کرد. این نوشتار در پی جستجو و نشان دادن نقش این عامل ادبی و فرهنگی در مثل‌های بلوچی است.

۲-۱. پیشینه تحقیق

ادبیات بلوچی، اساساً ادبیاتی شفاهی بوده و بیشترین کوشش‌ها برای گردآوری و ثبت و ضبط مکتوب آن در دوران‌های اخیر صورت گرفته است. بنابراین، تحلیل‌های مکتوب این آثار نیز مربوط به همین دوران و غالباً پس از آن گردآوری‌ها انجام شده است. از میان آثار گردآوری و تحلیل محتوایی مثل‌های بلوچی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: کتاب *پیران زمانگ* (دولتی بخشان، ۱۳۸۹) که بیشتر حاوی مثل‌هایی است که به موضوع «زن در آیین مثل‌های بلوچی» می‌پردازند. کتاب‌های *ضرب‌المثل‌های بلوچ* (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۲)، ۲۰۵ *ضرب‌المثل بلوچی* گویش جاسک (داوری و محمودزهی، ۱۳۹۳) و *بتل گنج و بلوچی زبان گالوار* (کشاورز، ۱۳۹۳) نیز مجموعه‌هایی از مثل‌های بلوچی هستند که مؤلفان‌شان آن‌ها را به فارسی نیز ترجمه کرده و توضیح داده‌اند. مقاله «نمادپردازی حیوانات در اصطلاحات و مثل‌های بلوچی» (جهان‌دیده، ۱۳۹۷) نمونه قابل توجهی از تحلیل درون‌فرهنگی مثل‌های بلوچی است.

درباره جادوی مجاورت در مثل‌های بلوچی تاکنون مقاله و تحلیلی انجام نگرفته است، اما درباره خود موضوع جادوی مجاورت و نیز جادوی مجاورت در مثل‌های فارسی پژوهش‌هایی انجام گرفته است. قابل یادآوری است که ابداع این اصطلاح و اشارات شفيعی کدکنی در کتاب *موسیقی شعر* (۱۳۷۹) و هم مقاله «جادوی مجاورت» (شفيعی کدکنی، ۱۳۷۷) رهگشای تحلیل‌های نو و بدیع در این زمینه بوده‌اند. اسدی و خمان (۱۳۹۳) در مقاله «بررسی جادوی مجاورت در امثال عامیانه» جادوی مجاورت را در نمونه‌هایی از مثل‌های *داستان‌نامه بهمنیاری*، بررسی و تحلیل کرده است. نوشتار حاضر نخستین پژوهش در این زمینه در مثل‌های بلوچی است. بیشتر مثل‌های بلوچی این نوشتار از منابع ذکرشده آمده‌اند، جز اندکی که ظاهراً از آن منابع جافتاده‌اند.

۳-۱. روش‌شناسی تحقیق

جادوی مجاورت از مقوله موسیقی لفظی یا تناسب‌های لفظی حاصل از تکرار واج‌ها، هجاها، سجع‌ها و جناس‌ها است و در سخن ادبی، همنشینی واژه‌هایی که دارای تناسب‌های لفظی هستند، باعث افزایش جذابیت موسیقایی آن سخن می‌شود و به عبارتی دیگر، «موسیقی نهفته در «جادوی مجاورت» و «افسون همنشینی» شنونده را از خود بی خود می‌کند تا پیامی را که این دو بافت، در خود نهفته دارند، بهتر جذب کند» (شفيعی کدکنی، ۱۳۷۷: ۱۷). جادوی مجاورت از عوامل مهمی است که باعث می‌شود، جمله‌های کوتاه حکمت‌آمیز، امثال سایر، ابیات فرد و ترانه‌های کوتاه به سادگی در حافظه بمانند و به سهولت بر زبان‌ها جاری شوند و در نتیجه، بخش زیادی از فرهنگ شفاهی جامعه پیوند مستحکمی با جادوی مجاورت دارد. نظام آوایی هر زبانی تعیین‌کننده ارزش موسیقایی آواهای گوناگون برای پیدایش جادوی مجاورت است. شفيعی کدکنی می‌گوید: «اگر نظام آوایی زبان فارسی یا عربی به گونه‌ای دیگر می‌بود، لابد تظاهرات جادوی مجاورت نیز در این زبان‌ها به گونه‌ای دیگر می‌بود و در نتیجه، بخشی از نظام اندیشگانی و امور محترم و حتی قدسی ما نیز به گونه‌ای دیگر می‌بود» (همان، ۲۱). به این ترتیب، همانگونه که ممکن است برخی از عقاید اجتماعی و خرافاتی ما محصول جادوی مجاورت در زبانی باشد که در آن زندگی می‌کنیم و با آن می‌اندیشیم، ممکن است برخی دیگر از آن اعتقادات، از زبان‌های مرتبط با زبان ما وارد اندیشه و فرهنگ ما

شده باشند (همان، ۲۲) و با توجه به این‌که فارسی دری علاوه بر تأثیرپذیری از زبان عربی، ادامهٔ دیگر زبان‌های ایرانی است و بنابراین، ممکن است بسیاری از عقاید اجتماعی و خرافی ما محصول جادوی مجاورتی باشند که در آن زبان‌ها وجود داشته است، اما در مسیر انتقال به فارسی دری، به صورت عادی وارد شده باشند (همان). حال سؤال این است که زبان‌ها و ادبیات شفاهی دیگر زبان‌های ایرانی در این تعاملات چه نقشی داشته یا دارند؟ طبیعی است که همین تعاملات میان دیگر زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو وجود داشته باشد و نیز طبیعی است که برخی از آن‌ها با گذر صدها سال قابل ردیابی نباشند، اما با پیگیری پژوهش‌های جادوی مجاورت در زبان‌ها و گویش‌های ایرانی زوایایی از این مسایل روشن‌تر خواهد شد.

۱-۴. یافته‌های پژوهش

همانگونه که واژگان هر زبانی متأثر از محیط فیزیکی و اجتماعی گویشوران آن است (پارساپور، ۱۳۹۲: ۶۲)، امثال و حکم جامعه نیز نمودهایی از اندیشه و فرهنگ آن مردم است (همان، ۶۳). این که چه مثل‌هایی در یک زبان خاص پیدا شده‌اند و عوامل رواج ماندگاری آن‌ها چه چیزهایی بوده است یا چه نکاتی در آن‌ها برجستگی بیشتری دارند، نیز در تبیین و شناخت دقیق‌تر فرهنگ و ادب اجتماع اهمیت به‌سزایی دارد. تا کنون دربارهٔ کارکرد جادوی مجاورت در مثل‌های بلوچی هیچ پژوهشی صورت نگرفته است. این نوشتار، نخستین پژوهشی است که در این مورد انجام گرفته است که می‌توان آن را در دیگر ساختارهای زبان و ادبیات بلوچی بسط داد و نتایج آن‌ها را در پژوهش‌ها و تحلیل‌های زبان، ادبیات، جامعه‌شناسی و فرهنگ به کار گرفت.

این پژوهش، به صورت مطالعهٔ کتابخانه‌ای، غالباً از منابع مکتوب مثل‌های بلوچی، آن‌هایی را که ارزش موسیقایی جادوی مجاورت در آن‌ها بالاست، برگزیده و به تحلیل جادوی مجاورت در آن‌ها پرداخته است. برای سهولت کار مطالعه، مثل‌ها آوانگاری و ترجمه شده‌اند. گاه برای تفاهم بیشتر با خوانندگان، معادل مشهور برخی از آن‌ها در فارسی نیز ذکر شده است. با توجه به این که هدف این کار یک تحلیل تطبیقی نبوده است، در ذکر معادل‌های فارسی لازم نمی‌بینیم که معادل فارسی همهٔ آن‌ها را ذکر کنیم.

اگر یکی از مصداق‌های مثل عربی مشهور «العقلُ یکیفه الاشارة» را دربارهٔ مثل‌ها صادق بدانیم، به معنای آن است که بسیاری از مثل‌ها جنبهٔ انسانی عام دارند و از تجربهٔ عام بشری گرفته شده‌اند و بنابراین سهل‌یاب هستند، اما برخی از آن‌ها در بستر زبانی و فرهنگی خاص خود یا فرهنگ‌های نزدیک به هم، قابل درک هستند. بنابراین، برخی از توضیحات دربارهٔ یک مثل، برای غیر اهل آن اجتماع ضرورت بیشتری دارد تا برای اهالی خود آن اجتماع، اما چه بسا که به حاشیه رفتن فرهنگ عامه، ضرورت توضیح و تفسیر برخی از مثل‌ها را در بستر جغرافیای خود آن‌ها هم ایجاد کند. بیشتر مثل‌های بلوچی در این نوشتار از منابع مکتوب نقل شده‌اند اما هنوز بسیاری از مثل‌های سایر بلوچی وجود دارند که در این منابع گردآوری شده نیامده‌اند، نمونه‌های از آن‌ها در همین نوشتار خواهند آمد که به هیچ منبع مکتوبی ارجاع داده نشده‌اند.

۲. بحث و بررسی

از منظر فرمالیستی «شعر معماری موسیقایی زبان است و دیگر هیچ» (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۱: ۱۲۹) و با همین معماری موسیقایی است که برخی از مفاهیم ساده و پیش‌پاافتاده چنان قوتی پیدا می‌کنند که در خاطره جمعی اهل زبان، جاودانه می‌شوند. در حالی که اگر همان معنا با واژه‌ها و عبارت‌های دیگر بازگو شود یا به زبان دیگری ترجمه شود، آن سحر و افسون سخن از میان خواهد رفت (همان، ۷۶). این مسأله دربارهٔ مثل‌ها هم صدق می‌کند. چراکه جادوی مجاورت چه در شعر و چه در هر سخن آهنگین دیگری، با ایجاد تناسب‌های موسیقایی در محور هم‌نشینی باعث خوش‌نشینی آهنگین برخی از واژه‌های خاص در کنار برخی دیگر می‌شود و همین مغناطیس الفاظ، معنایی را می‌آفریند که چه بسا «اگر نظام آوایی زبان... به گونه‌ای دیگر بود و جادوی مجاورت به شکل دیگری خود را می‌توانست نشان دهد، بی‌گمان آن حکمت‌ها و مثل‌ها و فرمایشات بزرگان می‌توانست معنایی عکس معنای کنونی داشته باشد» (همان، ۴۱۴).

جادوی مجاورت را می‌توان در دو سطح کلام بررسی کرد: ۱. تناسب‌های لفظی ۲. تأثیرات معنایی. در مبحث تناسب‌های لفظی، آنچه به صورت ویژه اهمیت دارد، انواع شگردهای موسیقی لفظی است و جادوی مجاورت نیز در ذیل همین شگردهای موسیقایی قرار می‌گیرد که عامل اصلی پیدایش همهٔ آن‌ها، تکرار است. کوچک‌ترین واحد سخن که تکرار آن باعث پیدایش موسیقی می‌شود، واج است. جادوی مجاورت نیز از تکرار همین واحد سخن آغاز می‌شود و در تکرار واحدهای بزرگ‌تر نیز نمود خواهد داشت. ناگفته نماند که «کثرت تکرار» در قواعد بلاغت عربی، یکی از عیوب فصاحت شمرده شده است (ذهنی تهرانی، ۱۳۷۰: ۱۱۶)، اما بایست توجه داشت که این تکرار، تکرار واژه است نه واج یا هجا که در این صورت، بحث قافیه و سجع و امثال آن‌ها تحت‌الشعاع قرار خواهند گرفت. از طرفی دیگر، این که در بلاغت فارسی هم اگر به همین سیاق، در عیب‌های فصاحت، مسألهٔ تکرار را ذکر کرده‌اند، مجبور شده‌اند که فقط برخی از انواع آن را عیب بدانند و مثلاً بگویند: «مقصود از کثرت تکرار به عنوان عیب فصاحت، این است که کلمهٔ بدآهنگی را که هیچ لطفی در آن نیست، مکرر کنند» (علوی‌مقدم و اشرف‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۴)، در حالی که اساساً ذکر کلمهٔ بدآهنگ، به خودی خود، سخن را از فصاحت ساقط می‌کند، تکرار که جای خود دارد.

مسألهٔ مهم دیگر در بحث جادوی مجاورت، آن است که این عامل بدیع لفظی باعث سهولت جای‌گیرشدن سخن در ذهن مخاطب می‌شود و به پذیرش معنا کمک می‌کند، اما عامل موسیقایی بر انتخاب واژگان مناسب برای آفرینش چنین سخنی، تأثیر به‌سزایی دارد. بنابراین، گاه معنا تحت‌الشعاع موسیقی و تناسب‌های لفظی قرار می‌گیرد و همانگونه که شفیع کدکنی تأکید کرده است، اهمیت موضوع آن‌گاه بیشتر درک می‌شود که به نقش چنین جمله‌ها و عبارت‌هایی در ساختار زبان، اندیشه و تنظیم روابط انسان با جهان و طبیعت یا دیگر گروه‌های انسانی بپردازیم؛ چراکه گاه جادوی مجاورت «سخن را، هر قدر بی‌معنی و خردستیزانه باشد، حرمتی و اُبّه‌تی می‌دهد که شنونده بی‌اختیار تسلیم آن می‌شود» (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۱: ۴۱۷).

نموده‌هایی از این بحث را ذیل شش بخش در مثل‌های بلوچی بررسی خواهیم کرد:

۲-۱. نام‌های خاص

قابلیت استفاده موسیقایی از برخی از نام‌ها باعث می‌شود که از آن‌ها در ساخت برخی ضرب‌المثل‌ها استفاده شود. طبیعی است که ورود یک نام خاص به ساحت مثل‌ها علاوه بر قرار دادن آن در جایگاه ویژه‌ای در نظام فکری جامعه و همراه شدن آن با تداعی‌های معنایی خاص، در ادامه حیات آن نام نیز سرنوشت‌ساز خواهد بود. نمونه‌هایی از نام‌های خاص در مثل‌های سایر:

– آروس مُدوئین، سوک سُمبلوئین (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۲: ۲۶) /ārōs modōyiṇ, sōk sombolōyiṇ/ عروسی، مُدو است ولی سُمبلو بی‌قرار است.

واج‌آرایی حاصل از تکرار واج /ō/ یا «واو مجهول» در هر چهار واژه مثل، تکرار واج «س» در سه واژه از چهار واژه، سجع «مدو» و سُمبلو و تکرار «ئین» که به صورت ردیف و قافیه، پس از سجع‌های دو پاره سخن آمده‌اند، نموده‌های جادوی مجاورت هستند.

مدو /modō/ نامی دخترانه بوده است که اگرچه امروزه با تغییر ذائقه روزگار، کمتر به کار می‌رود، اما عجیب است که در فرهنگ نام‌های بلوچی، با اندک تفاوتی در آوانگاری و با علامت «؟» (مشکوک) ثبت شده است (دولتی بخشان، ۱۳۸۸: ۱۴۶) سُمبلو /sombolō/ نیز هم که نامی دخترانه است، در این فرهنگ ذکر نشده است. بعید نیست اگر حدس بزنیم که چه بسا علاوه بر عوامل دیگر، چنین مثل طعنه‌آلودی نیز در سرنوشت کم اقبالی به این نام‌ها، بی‌تأثیر نبوده باشد به‌ویژه که معنای دقیق واژه «سوک» /sōk/ خارش و سوزش است.

– شاهوین که ماهوین (همان، ۱۰۸) /šāhōyeṇ ke māhōyeṇ/: [به سبب همسری] شاهو (نامی مردانه) است که ماهو (نامی زنانه) [چنین باکمال شده] است. و نیز می‌گویند: «ماهوین که شاهوین»: [به سبب همسری] ماهو است که شاهو [چنین باکمال شده] است.

سجع و جناس‌گونه‌ی دو اسم «شاهو» و «ماهو» باعث خوش‌نشینی این دو نام در مثل بوده است و مثلاً اگر به جای «شاهو» یا «ماهو» اسم‌های دیگری گذاشته می‌شد: «شاهوین که گل‌بی‌بی‌ان» یا «شهدادن که ماهوین»، جذابیت مثل، از اوج به پایین می‌آمد، چون آن جادوی مجاورت از میان می‌رفت.

– کاران‌ء کن کمال، لَتان‌ء وا جمال (همان، ۱۱۵) /kāṛāna kaṇ kamāl, laṭṭāna wā jamāl/

کار را کمال کرد، ولی جمال چوبش را خورد. شبیه مثلِ فارسی «گنه کرد در بلخ آهنگری/ به ششتر زدند گردن مسگری» (دهخدا، ۱۳۸۶: ۱۳۲۷).

همسانی واج نخست سه واژه نخست مثل «کار»، «کن»، «کمال»، همسانی مصوت کوتاه _ در «کن» و «کمال»، سه بار تکرار «ن»، از سویی و شش بار تکرار مصوت بلند «ا» در پنج واژه مثلی که فقط از شش کلمه تشکیل شده است، سه بار تکرار صامت «ل» و در آخر سجع متوازی «کمال» و «جمال» با حداکثر اشتراک در صامت‌ها و مصوت‌ها، همگی جادوی مجاورت را در این مثل به حداکثر رسانده است.

– سَرُن سیرن که زاماتُن کلیرن (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۲: ۱۰۲) /saroṇ sēreṇ ke zāmātoṇ kalēreṇ/ از همگان بی‌نیازم از آن که «کلیر» دامادم است.

«سیر شدن سر» به معنای احساس بی‌نیازی و بیزاری از چیزی به دلیلی خاص است که در فارسی هم به معنای نزدیک به این آمده است:

سرم کرد سیر و دلم گشت بس جز از پاک یزدان نترسم ز کس

(فردوسی، ۱۳۹۴: ۲۷۷)

در این مثل بلوچی، «سر» و «سیر» جناس زاید هستند و آمدنشان در کنار هم، جادوی مجاورت ایجاد کرده است. در واژه‌های «سیر» و «کلیر» و نیز «سیرن» و «کلیرن» سجع قابل توجه است و واج‌آرایی حرف «ن» و تکرار آن در ۴ واژه از ۵ واژه مثل، همگی باعث تقویت جنبه موسیقایی کلام بوده‌اند. حال واژه «کلیر» به عنوان نامی مردانه که در اینجا امکان تناسب لفظی را به حداکثر می‌رساند، به عنوان واژه کلیدی، سرنوشتی پیدا می‌کند که با این مثل گره می‌خورد؛ یعنی وجه طنزآمیز مثل که در موارد دیگری نیز کاربرد دارد و تأثیرگذار خواهد بود، بر سرنوشت این نام هم تأثیر می‌گذارد و چه بسا در کنار عوامل دیگر، یکی از عوامل کاهش بسامد آن باشد.

۲-۲. شهر و دیار

در هر زبانی ممکن است واج‌های تشکیل‌دهنده نام برخی از مکان‌های جغرافیایی و شهرها و روستاها به گونه‌ای باشند که با واژه‌های برخی از صفات مثبت یا منفی تناسب آوایی داشته باشند. وقتی هم‌نشینی واج‌های مشابه در اسم مکان و آن صفت امکان آن را بیابد که ترکیبی موسیقایی ایجاد کند و ذوق آفریننده‌ای نیز آن را کشف کند، ممکن است آن مکان را در داشتن آن ویژگی یا انحصار آن ویژگی بر آن مکان، شهره خاص و عام کند. نمونه‌هایی از این ویژگی در مثل‌های بلوچی:

- نی گه گهترن نی کسرکند (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۲: ۱۵۸).

/nay geh gehteren, nay kaserkand/ (نه گه = به: نام قدیم شهرستان نیک‌شهر) بهتر است نه کسرکند (=قصرقند: نام شهری در بلوچستان).

تناسب آوایی «گه» به معنی به (خوب) با «گهتر» هم از نظر کلیت صنعت جناس و هم شباهت واج‌های آغازین و نیز مجاورت این دو واژه بر جذابیت موسیقایی این هم‌نشینی چنان تأثیری گذاشته است که با تناسب معنایی ایجاد شده میان «به» و «بهتر» هم‌چنان بر این لذت موسیقایی افزوده می‌شود. در ادامه از تکرار «نی» (نه) که بگذریم، واژه «کسرکند» با تکرار واج «ک» در دو بخش از واژه که اتفاقاً آن با واج «گ» تناسب را افزایش می‌دهد. حال سخن بر آن است که علت آمدن نام این شهرها در مثل، جز جادوی مجاورت چه چیزی می‌تواند باشد؟ یعنی مثلاً اگر گفته می‌شد «نی سراوان گهترن نی بُمپور»، همین تأثیر موسیقایی را داشت؟ مسلماً نه!

- سر سرحدی درد کن، پس پسکوهی ندرء کن (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

/sar sarhaddi darda kan, pas paskōhi nadra kan/ (سر سرحدی درد می‌کند، پسکوهی گوسفند نذر می‌کند. هزینه کردن از خود برای مشکل دیگری).

از تکرار فعل در پایان دو پارهٔ مثل و حتی شباهت واجی دو واژهٔ «درد» و «ندر» که بگذریم، تناسب موسیقایی قابل توجهی در جادوی مجاورت شکل گرفته است که نام‌های جغرافیایی و تاریخی خاصی را مستعد تبادر معنایی و دیدگاه خاصی می‌کند: واژهٔ «سر» در معنای واژهٔ عربی رأس (عضوی از بدن انسان) با «سرحدی» به معنی شخصی از اهالی مناطق شمالی استان سیستان بلوچستان یا گویشور گویش آن مناطق، در پارهٔ نخست این مثل و هم‌هجایی جناس‌آفرین واژهٔ «پس» در معنای «گوسفند» «پسکوه» (نام شهری در نزدیکی کوه بیرک).

- په دل‌کش، کزور کندهارء نه‌بی (سپاهی و میربلوچزایی، ۵۲): /pa delkašš kozur kandahāra nabi/ : با خواش دل، «کزور» (روستایی نامدار در منطقهٔ سرباز)، «کندهار» نخواهد شد. تکرار واج نخست کش، کزور و کندهار جادوی مجاورت ایجاد کرده است که تکرار واج پایانی کزور و کندهار نیز آن را تقویت می‌کند.

- نا کزور، مچار و بزور (کشاورز، ۱۳۹۳: ۵۶): /nā kozur, mačāro bozur/ : خرُمای کزور، نبین و بخر! علاوه بر تکرار واج «ر» در پایان کزور، مچار و بزور، جناس دو واژهٔ کزور و بزور نیز جادوی مجاورت را تقویت کرده است؛ و همهٔ این‌ها برای القای این معنی است که «در کیفیت خرُمای منطقهٔ کزور نباید تردید کرد».

- هُراسان نانء آسان... (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۶۴): /horāsān, nāno āsān/ : خراسان، نان آسان.
- کولواهء کروس... (جهانپنده، ۱۳۹۷: ۱۷۷۹): /kōlwāh e korōs/ : خروس کولوه (منطقه‌ای در بلوچستان پاکستان) است که «نه می‌جنگد نه اذان می‌دهد» (همان، ۱۷۸۰).

- سگ بنتی تولگ بنتی /sage beṇṭi, tōlage beṇṭi/ : سگ بنت (از شهرهای کهن در جنوب بلوچستان) را توره (شغال) بنت. معادل شغال بیشهٔ مازندران را/ نگیرد جز سگ مازندرانی (دهخدا، ۱۳۸۶: ۱۰۲۵). علاوه بر تکرار گروه اسمی «بنتی» که بر افزایش موسیقی لفظی مثل تأثیر گذاشته است، «سگ» و «تولگ» نیز جناس مطرف هستند و هجای قافیهٔ یکسانی نیز دارند.

۲-۳. آموزه‌های دین‌گونه

- یَکّی په لَکّی (کشاورز، ۱۳۹۳: ۷): /yakkē pa lakkē/ : یک (یک صدقه، یک نیکی) برای لَکّ (صد هزار پاداش، صد هزار جزای نیکی).

«لَکّ» واژه‌ای دخیل از هندی است، اما آنچه باعث آمدن این واژه در این مثل شده، تناسب لفظی آن با واژهٔ «یک» است و آن هم با تلفظ بلوچی آن به فتحهٔ نخست. همان‌گونه که یکی از راه‌های نفوذ واژگان عربی به فارسی، اقتضای قافیه (بهار، ۱۳۸۴: ۲۵۹) یا سجع و دیگر آرایه‌های سخن بوده است (همان، ۲۷۴ و ۲۷۵)، چه بسا که جایگیری این واژهٔ هندی در بلوچی نیز با چنین مثال‌های تقویت شده باشد.

- پونز په نماز نه‌پُرشِی (سپاهی و میربلوچزایی، ۵۰): /puṇz pa nomāz naproši/ : بینی با نماز خواندن نمی‌شکند.
هر چهار واژهٔ این مثل با واج‌آرایی یا هم‌حروفی به هم پیوند یافته‌اند: «پ» در «پونز» و «په» جادوی مجاورت ایجاد کرده است. «ن» و «ز» نیز «پونز» و «نماز» را پیوند داده‌اند. در آخرین کلمه «نه‌پُرشِی» که فعل جمله است، پیوند «ن» و «پ» با واژه‌های قبلی جادوی مجاورت را به حداکثر می‌رساند.

- سیرک و سیگَر و پَسئی گند، نی هَلارن نی هرامن؛ در شم نیک و بدن (همان، ۱۰۷).

/sirk o sikorr o pasay gonj', nay helāraŋ nay harāmaŋ, dar shame nēk o badaŋ/ : سیر (گندنا) و جوجه تیغی و خایه گوسفند، نه حالند و نه حرام؛ چیزی میان خوب و بدند.

۲-۴. توجیه خلیات و پسندهای اجتماع

برای آموزش و تلقین اخلاقیات مورد پسند هر جامعه‌ای مثل‌هایی نیز وجود دارند، طبیعی است که مثل‌هایی که جذابیت موسیقایی بیشتری دارند، اقبال به آنان و رواج و ماندگاری‌شان بیشتر خواهد بود. نمونه‌هایی از این نوع مثل‌ها که با جادوی مجاورت تقویت شده‌اند:

—سیه‌سر چو سیه‌مارانت (کشاووز، ۱۳۹۳: ۲۲۲) /seyah sar čō seyahmārent/ : سیه‌سر (جنس مؤنث) مانند سیاه مار (افعی، مار کبری) است.

واج «س» در دو بخش واژه مرکب «سیه‌سر» اولین نمود جادوی مجاورت را ایجاد کرده است. با تکرار واژه «سیه» در واژه مرکب «سیه‌مار» بر موسیقی سخن افزوده است، اما آنچه از نظر معنا قابل توجه است، تشبیه زنان به سیه‌مار (افعی) است که نزدیک شدن به آنان را خطرناک جلوه می‌دهد.

—همجرات، هور بمرات (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۳: ۱۷۶) /hamjerāt, hōr bemerāt/ : هَوو (هم‌شوی) همراه با هم بمیراد! یعنی، هووها بایست در مرگ و زندگی همراه باشند.

اشتراک واژه نخست مثل با واژه دوم در واج نخست و با واژه سوم در هجای «رات» و مصوت قبل آن، جادوی مجاورت را به وجود آورده است و تکرار «ر» در هر سه واژه، این ویژگی را تقویت می‌کند. همه این‌ها در خدمت یک ساختار اجتماعی هستند که چندزنی در آن رواج دارد و برای این ویژگی خود، ساختارهایی فکری می‌سازد.

—مچّء بچّ /mačč o bačč/ : نخل و پسر (نخل به‌سان پسر، عزیز است).
—بچّء بُور هدایی دادی (جهان‌دیده، ۱۳۹۷: ۴۶) /bačč o bōr, hodāyi dādē/ : [داشتن] پسر و اسب بهره‌ای خدایی است.

—پَسء نَپَس (جهان‌دیده، ۱۳۹۶: ۵۴۴) /pas o napas/ : گوسفند و نَفس (گوسفند به‌سان نفس برای زندگی ضروری است).

مثل‌های دو کلمه‌ای سوم و پنجم که واژه‌های مسجع و متجانس آن‌ها با همدیگر جادوی مجاورت دارند، جامعه‌ای را ترسیم می‌کنند که در اهمیت نخل و گوسفند (اعم از گوسفند و بز) در زندگی مردمش، در روایت‌های شفاهی آن می‌گویند: اگر بلوچ، تنها یک نخل و یک بز داشته باشد، برای آزاده زیستن او کفایت می‌کند.

مثل چهارم، چهار کلمه‌ای است و کلمات آن دو به دو با همدیگر جادوی مجاورت دارند. ارزش والای اسب در جامعه قبیله‌ای بلوچ به گونه‌ای است که آن را در کنار پسر نشانده است که چه بسا همین تناسب لفظی و آرایش کلام نیز بر پیدایش چنین برساخت ذهنی‌ای بی‌تأثیر نبوده باشد.

—نواسگء سگی نامی بر (سپاهی و میربلوچزهی، ۱۳۹۲: ۱۵۸) /nowāsaga sagi nāmē ber/ : بر نواسگ (نواسه، نوه، فرزندان) نام سگ نهاده‌اند.

نواسگ /nowāsag/ یا نباسگ /nobāsag/ شکل بلوچی واژه نوه است که در متون و گویش‌های فارسی به صورت نواسه، نبسه نیز آمده است (برهان، ۱۳۹۳: ۲۱۷۹). جادوی مجاورت حاصل از هم‌نشینی دو واژه «نواسگ» به

معنی «نوه» و «سگ» که نام یک حیوان مشهور است، باعث شده است که «نوه» را به «سگ» تشبیه کنند و از او در مقابل پدربزرگ یا مادربزرگ، حیثیتی نظیر سگ قایل شوند که البته قابل تفسیر است، یعنی هم خدمتکاری باوفا است که با اینکه او را می‌توان راند و تشر زد، اما دوست‌داشتنی است و صاحبش را ترک نمی‌کند. گاه نیز معناهای دیگری از آن گرفته می‌شود که متلائم واژه «سگ» و جایگاه آن در برخی از جوامع مسلمان است.

۲-۵. تقویت جنبه طنزآلوی

طنزآمیزی و گاهی مثل‌ها با طنز و طعنه و با چاشنی تمسخر موضوع یا رفتاری را از چشم مخاطب می‌اندازند یا مخاطب را از ارتکاب کاری برحذر می‌دارند. البته نه این که تأثیرگذاری مثل به جهت برانگیختن مخاطب به کاری خاص است، بلکه در برخی از آن‌ها کارکرد اصلی مثل، صرفاً توصیف طنزآمیز یک پدیده بیرونی است.

— دن په نه، نهء دن په گه (سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۲: ۸۹) /daha dan pa noh, noha dan pa goh/ : [در معامله چنان است که] ده می‌دهد، نه می‌ستاند، نه می‌دهد، گه می‌ستاند.

جادوی مجاورت حاصل تکرار واج «د» در دو واژه نخست، با تکرار واژه «نه» در مجاورت هم، تکرار بافاصله واژه‌های «په» و «دن» و در نهایت واژه پایانی است که ضمن آن که با واژه «نه» در آخر پاره نخست و آغاز پاره دوم مثل سجع دارد، وجه مضحک و طنزآمیز مثل را به اوج می‌رساند. از آغاز تا پایان مثل تکرار «د» ۳ بار، «ن» ۴ بار، مصوت «ا» ۶ بار، مصوت «—» ۳ بار، صامت «پ» دو بار و صامت «گ» ۱ بار، همه واج‌هایی هستند که در مجموع ۸ واژه این مثل آمده‌اند و موسیقی لفظی آن را ایجاد کرده‌اند. علاوه بر همه این‌ها، بازی با اعداد ده و نه نیز تناسب معنایی دیگری است که درهم‌تندیدگی بافت مثل را تقویت می‌کند.

— جنء یارن، جرء رو؛ جرء یارن، جنء رو (همان، ۶۵) /jana yāron, jafa raw, jafa yāron, jana raw/ : به دنبال برگرداندن زخم می‌روم، شترم فرار می‌کند؛ برای برگرداندن شتر می‌روم، زخم رفته است.

واژه‌های مکرر «یارن» و «رو» به معنای «می‌آورم» و «می‌رود» تناسب معنایی (طباق) دارند. علاوه بر دو بار تکرار «جن» و «جر» و تکرار واج نخست آن‌ها، واج n و واج برگشتی f نیز تناسب آوایی دیگری دارند که به نزدیکی مخرج آوایی این واج برگشتی با n مربوط است؛ در کنار همه تناسب‌های آوایی و معنوی واژگان، تصویرپردازی مثل یک امر مضحک و در عین حال کلافه‌کنندگی گوینده را مجسم می‌کند.

— گوهر و گوهر یگی نهن (همان، ۱۳۲) /gawharo guhar yakkē nahren/ : گوهر و گه خر برابر نیستند.

— هرء هرما؟! (همان، ۱۶۸) /haro hormā/ : خر و خرما؟!.

— مه‌گلا، پُگلا (کشاوری، ۱۳۹۳: ۵۸) /magalā, pogolā/ : از قورباغه تعریف مکن.

قورباغه در اینجا کنایه از انسان کم‌ظرفیت است، اما یکی از مهم‌ترین دلایلی که باعث شده است نام قورباغه در چنین مثلی بیاید و این جانور را نماد کم‌ظرفیتی بکند، چیزی جز خوش‌نشینی این لفظ در جادوی مجاورت نیست. اگرچه این مثل در منبع مذکور به همین صورت آمده است، اما با قرینه جادوی مجاورت و نقش آن در پیدایش برخی از مثل‌ها، به نظر می‌رسد که در ابتدا به جای پُگل /pogol/، پُگل /pogal/ که تلفظ دیگری از نام این جانور است (جهاندیده، ۱۳۹۶: ۵۶۴)، در مثل آمده است و به تدریج و در گویش‌های گوناگون، تغییر کرده است و شکل

ثبت شده‌اش در کتاب (کشاورز، ۱۳۹۳) به همین صورت ثبت شده است. از این نوع تغییر و تبدیل‌ها در فارسی و لابد در زبان‌های دیگر نیز یافت می‌شود که با قراین موسیقایی می‌توان به اصیل‌ترین شکل‌های رایج در میان عامه راه یافت. به عنوان نمونه، در *داستان‌نامه بهمنیاری* آمده است که «تا گوساله گاو شود، دل مادرش (صاحبش) آب شود» (بهمنیار، ۱۳۸۱: ۲۱۰) و ناشر نیز در پاورقی افزوده است: «تا گوساله گاو شود، دل صاحبش خراب شود» (همان). دهخدا نیز که به ثبت مثل‌ها با زبان کتابی گرایش بیشتری داشته است، نیز این مثل را شبیه بهمنیار ثبت کرده است (دهخدا، ۱۳۸۶: ۵۳۷). در فرهنگ بزرگ *ضرب‌المثل‌های فارسی* نیز چند روایت از این ضرب‌المثل آمده است (ذوالفقاری، ۱۳۸۸: ۶۸۶) و جالب آن که هیچ‌کدام، شکل‌های عامیانه دیگر این مثل «تا گوساله گاب شود، دل مادرش (صاحبش) آب (کباب) شود» یا «تا گوساله گو شود، دل مادرش (صاحبش) آو شود» را ثبت نکرده‌اند.

۲-۶. آموزه‌های عام

یکی از نقش‌ها و کارکردهای مثل و شاید مهم‌ترین کارکرد مثل‌ها آموزش است. بسیاری از آموزه‌های اجتماعی و تجربیات بشری از طریق مثل‌های سایر، به نسل‌های پیاپی منتقل می‌شوند. گاه این آموزه‌ها حکمت‌ها و علایق و عادت‌های خاص جوامع هستند و برخی دیگر، جنبه عام انسانی دارند، اما آنچه باعث می‌شود که این آموزه‌ها راحت‌تر به ذهن سپرده شوند، علاوه بر کوتاهی سخن و جنبه حکمی آن، تناسب‌های موسیقایی آن‌هاست. از میان این تناسب‌های موسیقایی، جادوی مجاورت نقش مهمی دارد. نمونه‌هایی از مثل‌های بلوچی با ویژگی آموزه‌های عام بشری که تناسب جادوی مجاورت نیز در آن‌ها آشکار است:

- هُری هُری کاسگی پُری / *horrē horrē, kāsagi porrē*: از جرعه جرعه، کاسه‌ای پُر می‌شود. معادل قطره قطره جمع گردد وانگهی دریا شود.

- وامدارُ گر، ارزن تر؛ بلُ پیر / *wāmdāro garr, arzono tarr, bello beparr*: (همان، ۱۸۳) از مقروضِ گر (گرگن، آن که از شدت فقر، پوستش گرگن شده است) به ارزن تر قناعت و رهایش کن و برو.
- هیرمه‌کن که هیرانء بی (همان، ۱۸۲) / *hayr makan, hayrāna bay*: نیکی مکن که پریشان شوی، معادل فارسی «آمدیم ثواب کنیم کباب شدیم».

- پیر بید، میر نبید (داوری و محمودزهی، ۱۳۹۳: ۵۳) / *pir bid, mir nabit*: پیر شد ولی میر (امیر) نشد. معادل فارسی «پیر شدی و میر نشدی».

۳. نتیجه‌گیری

جادوی مجاورت یکی از عوامل کلیدی در ظهور و برجسته‌سازی موسیقی در برخی از مثل‌های بلوچی است و باعث می‌شود، تأثیرات آن‌ها بر القای معانی و اقناع‌کنندگی تقویت شود. هنگامی که قابلیت حفظ، تکرار و رواج سخنی چون مثل‌های سایر در اجتماعی زیاد باشد، معنای نهفته در آن نیز بر سر زبان‌ها می‌افتد و نتایج آن معنا، در ساختار فکری جامعه وارد می‌شود. ورود این معناها ممکن است به تقویت نفوذ یک عنصر فرهنگی و اجتماعی منجر شود و گاه ممکن است برخی از عناصر فرهنگی و اجتماعی را از دور خارج سازد. به عنوان نمونه: برخی از اسم‌های خاص، به سبب وضعیت خاص موسیقایی‌شان و تناسب‌های لفظی که با برخی از واژه‌های منفی داشته‌اند،

با مثل‌هایی منفی گره می‌خورند و در نتیجه، آن ویژگی‌های منفی را در ذهن‌ها تداعی می‌کنند و وارد قلمرو تاریک می‌شوند یا با توصیفاتی نازیبا بر سر زبان می‌افتند. از نمونه‌های قابل ذکر این مورد می‌توان به مثل «نئی گه گهترن نی کسرکند» اشاره کرد. عکس این موضوع نیز صادق است و برخی دیگر از واژه‌ها صرفاً به سبب ویژگی‌های خاص موسیقایی، در جادوی مجاورت مثل و صنایع لفظی مرتبط با آن، از جایگاه خنثی وارد قلمرو روشن و محترم می‌شوند و به این ترتیب، شعار اقناع‌کننده خاصی وارد قلمرو ذهن و زبان عموم اجتماع می‌شود و پیامدهایی دیگری را به همراه خود به عرصه جامعه وارد می‌کند. از این نمونه می‌توان به مثل «نا کزور، مچار و بزور» اشاره کرد. جادوی مجاورت در مثل‌های بلوچی با موضوع تکرار واج و واج‌آرایی، تکرار هجا به صورت سجع و جناس و نیز تکرار واژه نمود پیدا می‌کند، اما مسئله مهم آن است که با استفاده از این شگردهای بدیع لفظی و زبانی، فضایی فراهم می‌شود و معانی و مفاهیم اجتماعی خاصی القا می‌شوند که پیامدهای آن در ساختار اندیشه و عمل اجتماع، بر سرنوشت اجتماع تأثیر می‌گذارد. با درک اهمیت جادوی مجاورت در پیدایش برخی از مثل‌ها یا ساختاریابی خاص آن‌ها می‌توان شکل اصیل‌تر برخی از مثل‌ها را از میان شیوه‌های گوناگون تلفظی آن‌ها در گویش‌های مختلف حدس زد، نمونه‌ای از این مثل‌ها در بلوچی، مثل «مه‌گلا پگلا» است. جادوی مجاورت ممکن است در همه موضوعات ضرب‌المثلی وجود داشته باشد و باعث تقویت جانب موسیقایی مثل شود و پذیرش معنای آن را نیز تقویت کند، اما این بدان معنا نیست که در همه مثل‌ها، از این ظرفیت استفاده شده باشد، بلکه در بلوچی نیز چون فارسی و عربی و دیگر زبان‌ها، جمله‌های حکیمانه بسیاری نیز وجود دارند که از این امکان استفاده‌ای نکرده‌اند، اما به مثل سایر ارتقا یافته‌اند و عوامل مقبولیت، رواج و تداوم آن‌ها دلایلی دیگر بوده است.

منابع

- ارانسکی، یوسف م. (۱۳۸۶). *زبان‌های ایرانی*، چاپ دوم، تهران: انتشارات سخن.
- اسدی، علیرضا و خمان، محمدرضا. (۱۳۹۳). «بررسی جادوی مجاورت در امثال عامیانه»، *دوفصلنامه فرهنگ و ادبیات عامیانه*، سال ۲، شماره ۴، ص ۵۵-۸۲.
- بهار، محمدتقی. (۱۳۸۴). *سبک‌شناسی یا تاریخ تطوّر نثر فارسی*، چاپ هشتم، تهران: امیرکبیر.
- بهمنیار، احمد. (۱۳۸۱). *داستان‌نامه بهمنیاری*، چاپ سوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- برهان، محمدحسین بن خلف. (۱۳۹۳). *برهان قاطع*، به اهتمام محمد معین، جلد چهارم، چاپ هشتم، تهران: امیرکبیر.
- پارساپور، زهرا. (۱۳۹۲). *نقد بوم‌گرا: (ادبیات و محیط زیست)*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- جعفری قنواتی، محمد. (۱۴۰۰). *درآمدی بر فولکلور ایران*، چاپ پنجم، تهران: انتشارات جامی.
- جهانپنده، عبدالغفور. (۱۳۹۶). *فرهنگ بلوچی-فارسی*، تهران: انتشارات معین.
- جهانپنده، عبدالغفور. (۱۳۹۷). «نمادپردازی حیوانات در اصطلاحات و مثل‌های بلوچی»، *ادبیات و زبان‌های محلی ایران‌زمین*، دوره ۸، شماره ۴، ص ۴۱-۷۴.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۸۶). *امثال و حکم*، چاپ چهاردهم، تهران: امیرکبیر.
- داوری، مریم و محمودزهی، موسی. (۱۳۹۳). ۲۰۵ *ضرب‌المثل بلوچی گویش جاسک*، قم: انتشارات دارالتفسیر.
- دولتی بخشان، عبدالعزیز. (۱۳۸۸). *نام و نیم‌نام (فرهنگ نام‌های بلوچی)*، تهران: موسسه فرهنگی انتشاراتی پازینه.

- دولتی بخشان، عبدالعزیز. (۱۳۸۹). *پیران زمانگ*، تهران: مهر تابان.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۳۸۸). *فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی*، تهران: معین.
- ذهنی تهرانی، سید محمد جواد. (۱۳۷۰)، *توضیح‌المبانی فی شرح مختصر المعانی*، جلد اول، چاپ دوم، تهران: ناشر مولف.
- رضائی‌باغبیدی، حسن. (۲۰۰۹). *تاریخ زبان‌های ایرانی*، اوساکا (ژاپن): مرکز پژوهش زبان‌های دنیا.
- سپاهی، محمداکبر؛ میربلوچزایی اسحق. (۱۳۹۲). *ضرب‌المثل‌های بلوچ*، زاهدان: تفتان.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۷۷). «جادوی مجاورت»، *بخارا*، شماره ۲، ص ۱۶-۲۶.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۷۹). *موسیقی شعر*، چاپ ششم، تهران: آگه.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا؛ گلچین، میترا. (۱۳۸۱). «جلوه‌هایی از جادوی مجاورت در مثنوی»، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، دوره ۴ و ۵، شماره پیاپی ۵۹۱، ص ۲۹-۴۲.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۱). *رستانخیز کلمات*، تهران: انتشارات سخن.
- شمیسا، سیروس. (۱۴۰۲). *نگاهی تازه به بدیع*، ویراست سوم، چاپ هفتم، تهران: نشر میترا.
- علوی‌مقدم، محمد؛ اشرف‌زاده، رضا. (۱۳۸۷). *معانی و بیان*، چاپ هشتم، تهران: انتشارات سمت.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۹۴). *شاهنامه*، پیرایش جلال خالقی مطلق، تهران: سخن.
- کشاورز، رسول‌بخش. (۱۳۹۳). *بتل گنج و بلوچی زبان گالوار*، قم: سرزمین سبز.

References

- Asadi, A. and Khaman, M.R. (2014). "Investigation of the magic of proximity in folk proverbs", two-quarterly journal of folk culture and literature, year 2, number 4, pp. 55-82. (in Persian)
- Bahar, M. T. (2005). *Stylistics or History of the Development of Persian Prose*, 8th edition, Tehran: Amirkabir. (in Persian)
- Bahmanyar, A. (2002). *Book of Bahmaniari proverbs*, third edition, Tehran: Tehran University Press. (in Persian)
- Burhan, M. H. b. Kh. (2014). *Conclusive proof*, by Mohammad Moin, volume 4, 8th edition, Tehran: Amir Kabir. (in Persian)
- Jafari Qanawati, M. (2021). *An Introduction to Iranian Folklore*, 5th edition, Tehran: Jami Publications. (in Persian)
- Jahandideh, A. (2017). *Balochi-Persian Dictionary*, Tehran: Moin Publications. (in Farsi and Balochi)
- Jahandideh, A. (2018). "Animal symbolism in Balochi idioms and proverbs", *Iran land literature and local languages*, period 8, number 4, pp. 74-41. (in Persian)
- Dekhoda, A.A. (2007). *Proverbs and Wisdoms*, 14th edition, Tehran: Amir Kabir. (in Persian)
- Davari, M. and Mahmoudzahi, M. (2014). *205 Balochi proverbs of the Jask dialect*, Qom: Dar al-Tafsir Publications. (in Persian and Balochi)
- Dawlati Bakshan, A. (2009). *Name and half name (Baluchi Name Dictionary)*, Tehran: Pazineh Cultural Publishing Institute. (in Persian)
- Dawlati Bakshan, A. (2010). *Piran-e Zamang*, Tehran: Mehr Taban. (in Persian and Balochi)
- Zulfiqari, H. (2009). *A large collection of Persian proverbs*, Tehran: Moin. (in Persian)
- Zahani Tehrani, S. M. J. (1991), *Explanation of Al-Mabani fi Sharh Mokhtasar Al-Ma'ani*, Volume 1, 2nd Edition, Tehran: Author's Publisher. (in Persian and Arabic)

- Sepahi, M. A. and Mir Balochzaei, I. (2013). Baloch proverbs, Zahedan: Taftan. (in Persian and Balochi)
- Shafiei Kadkani, M. R. (1998). "Magic of Proximity, Bukhara", No. 2, pp. 16-26. (in Persian)
- Shafiei Kadkani, M. R. (2000). Music of the Poetry, 6th edition, Tehran: Age. (in Persian)
- Shafiei Kadkani, M. R. (2012). Resurrection of Words, Tehran: Sokhon Publications.
- Shafiei Kadkani, M. R. and Golchin, M. (2002). " shows of the Magic of Proximity in Masnavi", Tehran University Faculty of Literature and Humanities Magazine, 4th and 5th period, serial number 591, pp. 42-29. (in Persian)
- Shamissa, S. (2023).Figurs of Speech A new Outline, third edition, seventh edition, Tehran: Mitra Publishing. (in Persian)
- Alvi Moghaddam, M. and Ashrafzadeh, R. (2008). Rhetoric, 8th edition, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- Ferdowsi, A. (2015). Shahnameh, edited by Jalal Khaleghi Mutlaq, Tehran: Sokhn. (in Persian)
- Keshavarz, R.B. (2014). The treasure of proverbs and allusions of the Balochi language, Qom: Sarzemin Sabz. (in Persian)